

Kontrollregistrering av SEFRAK

Siv Amundsen og Anne Marie E. Valderaune

NTNU

28.10.2013

amundsen_siv@hotmail.com

amvalderaune@gmail.com

Kortfattet sammendrag

Høylandet er en kommune som er kjent for landbruk og landbrukshistorie. Av de opprinnelige tunbygningene er det særlig trønderlåna og stabburet som er de beste representantene for den eldre bebyggelsen.

Driftsbygningene er mange steder byttet ut med moderne bygninger. I tillegg er det svært få bevarte seterbygninger og seteranlegg.

Antall tapte bygninger og antall vesentlig endrede bygninger, varier fra krets til krets. Her er det likevel enkelte kretser som skiller seg ut, både positivt og negativt. Blant annet er Vassbotn og Tyldum de to kretsene med minst tap. Grongstad og Kongsmoen er på den andre siden av skalaen, med størst tap av bygninger.

Innhold

Kortfattet sammendrag.....	1
Innhold.....	2
Forord.....	4
Rapportens oppbygging	5
SEFRAK.....	5
Metode.....	6
<i>Vernekriteriene</i>	6
<i>Kilder</i>	6
<i>Metodekritikk</i>	7
Begrepsavklaring	7
<i>Tilstand</i>	7
<i>Verneverdi</i>	8
<i>Vernekriterier</i>	8
Kort om Høylandet	10
<i>Næring og bosetting</i>	10
Gjennomgang av SEFRAK – ny og gammel registrering	12
<i>Geografisk fordeling</i>	12
Endringer i bygningsmasse og utforming.....	13
<i>Nye kategorier</i>	14
Fordeling på hustyper.....	14
<i>Våningshuset utvikling</i>	15
<i>Våningshus fra dagens registrering (2013)</i>	15
<i>Stabbur</i>	17
<i>Stabbur fra dagens registrering (2013)</i>	18

<i>Driftsbygninger</i>	18
<i>Driftsbygninger fra dagens registrering (2013)</i>	19
<i>Andre tunbygg – Masstu</i>	19
<i>Masstu fra dagens registreringer (2013)</i>	20
<i>Bygg utenfor tunet – Jordkjeller</i>	20
<i>Jordkjellere fra dagens registrering (2013)</i>	20
<i>Setre</i>	21
<i>Setre fra dagens registrering (2013)</i>	21
Kontrollregistrering av SEFRAK i Høylandet kommune	23
Krets for krets med eksempler	24
Samlet funn	32
Anbefalinger - Konklusjon	36
<i>Tilskuddsordninger</i>	37
<i>Byggesøknader</i>	37
<i>Rådgivning og informasjon</i>	37
<i>Planlegging</i>	38
<i>Prioriteringsliste</i>	38
Kildeliste	39
<i>Litteratur</i>	39
<i>Nettkilder</i>	39
<i>Muntlige kilder</i>	39
<i>Praktisk innhentet data</i>	40

Forord

I løpet av to perioder i august og oktober, med en varighet på to uker, har vi gjennomført en kontrollregistrering av SEFRAK-bygg i kommunen. Formålet med arbeidet og denne rapporten er å skaffe kommunen en oversikt over verneverdig bebyggelse eldre enn 1900. Denne oversikten skal danne et grunnlag for kommunens fremtidige kulturminneplan.

Kulturminneplanen skal bidra til at kommunen på en bærekraftig måte kan bevare et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljø. Dette gjennom prioritering og målrettede tiltak. Gjennom god tilrettelegging kan kulturminneplanen bidra til økt bruk og en bedre opplevelse av kulturminnene. Dette er viktig for å kunne skape gode opplevelser og bygge identitet for lokalbefolkningen i kommunen. Verdifulle kulturminner kan i tillegg frembringe økt besøk og omsetting i kommunen.

En utarbeidet kulturminneplan vil i tillegg styrke basisen i kommunenes kulturminneforvaltning. Den vil også muliggjøre bedre service fra fylkeskommunen til kommunene og andre tiltakshavere.

Rapportens oppbygging

Rapporten er tredelt. Første del starter med en kort redegjørelse av hva SEFRAK er. Deretter redegjør den for metodene vi har brukt under arbeidet, og beskriver kort kriteriene for vurdering av verneverdi og vår bruk av disse i felten. Den innleder andre del av rapporten med en kort kapitteldel om Høylandet.

Rapportens andre del tar for seg den første SEFRAK-registreringen i kommunen og gjennomgangen av denne. Her presenteres den geografiske fordelingen av SEFRAK-bebyggelsen, endringer i bygningsmasse og utforming. Fordelingen av de ulike bygningstypene blir også presentert. Under kapitlet *Samlet funn* synliggjør rapporten, ved bruk av tabeller, endringer av SEFRAK-bebyggelse i løpet av de siste 30 årene. I tillegg viser den en oversikt over verneverdiene vi har gitt SEFRAK-bygningene i hver krets.

Avslutningsvis gir rapporten anbefalinger på fokusområder og hvordan man kan gjøre enkelte grep for å enklere ivareta bebyggelsen. Det vil også bli lagt frem en liste over bygninger som vi mener kommunen bør være ekstra oppmerksomme på.

SEFRAK

SEFRAK er forkortelsen på *SEkretariatet For Registrering Av faste Kulturminner i Norge*. Det er et landsdekkende register over eldre, ikke fredete bygninger og andre kulturminner i Norge. Formålet med registreringen var å fremskaffe objektive, sammenlignbare opplysninger om faste kulturminner, uansett hvor i landet de er. Arbeidet med registeret ble startet i 1974 og fullført i 1995. Registreringen har en bakre grense på 1537, og en fremre grense ved år 1900. Dette årstallet er satt av praktiske årsaker, da antall bevarte kulturminner øker jo nærmere vår tid vi kommer. I visse tilfeller gjøres det unntak fra denne begrensningen, bl.a. i Finnmark.

SEFRAK-bygninger gir ingen spesielle restriksjoner for eier. Registrene skal fungere som et varsel til kommunen om at det bør gjøres en lokal vernevurdering av bygningen før det eventuelt gis tillatelse til riving.

Metode

Registreringen av byggene foregikk med utgangspunkt i den tidligere SEFRAK-registreringen som fant sted på Høylandet i 1980. Arbeidet var i hovedsak kontrollregistrering, men i tillegg registrerte vi noen nye objekter. Nyregistreringene var objekter som av en eller annen grunn ikke hadde blitt registrert tidligere.

Nyregistreringene inkluderte også objekter av spesiell interesse innen byggeskikk, som for eksempel steinfjøs.

Registreringene ble gjort på en pad med innebygd kamera og GPS, gjennom programmet BraFelt som leveres av Geomatikk. Gjennom BraFelt-programmet fikk vi tilgang til et kart over Høylandet hvor objektene var registrert som punkter. Når vi kom til et objekt tok vi bilder og skaffet oss en enkel oppfatning av tilstand, basert på det vi kunne se. Siden la vi inn beskrivelser av bygget og graderte vernekriteriene.

I starten dro vi ut med representanter fra historielaget som kjentfolk. De ga oss verdifull informasjon om bygningene og lokalhistorien i området. Vi fulgte derfor først kretsene der historielaget var best kjent. Etter hvert som vi kunne orientere oss bedre, fulgte vi en mer geografisk ordnet plan.

Vernekriteriene

Verdivurderingene er gjennomført med bakgrunn i faglig skjønn, og er i sin helhet ment som en veiledning på grunn av graderingen.

Kilder

Det er særlig to typer kilder som ble brukt under arbeidet. Det var samtaler med eiere/brukere av husene, og skriftlige, som i tidligere registreringer og bøker. Samtaler med eiere er ofte nyttige, og kan føre til mer utfyllende forklaringer og beskrivelser. En bok som ble mye brukt som kilde i den tidligere SEFRAK-registreringen var Norges bebyggelse. Denne ble spesielt brukt i forbindelse med datering av husene. Det vi fant ut var at den ofte tok utgangspunkt i den siste endringen på huset og brukte det som oppførelsesdato. Dette er ikke gjennomgående i boken, men skjer ofte nok til at man må være forsiktig når man referer til denne ved årstall.

Et annet dateringsmateriale som ble brukt som supplement, var registreringer gjort av Jo Skarland. Han registrerte eldre bebyggelse i kommunen på 1970-tallet. Han oppgav ikke kildene sine, men en kan gå ut ifra at han hadde nærmere bekjenskaper med eierne, og at eierne hadde gode historiske kunnskaper om husene sine. Jo Skarland skrev i tillegg ned en mer utfyllende tekst om objektene. Sammen med tidligere SEFRAK-registreringer utfyller disse hverandre.

Ofte var det et stort sprik med dateringen mellom disse to kildene, mens det andre ganger var sammenfallende. Vi har så godt det har latt seg gjøre, notert hvilke kilder vi har brukt.

Metodekritikk

De tidligere registreringene fokuserte ikke på plasseringen av husene i landskapet eller om husene utgjorde et tun. Dette viser at det var objektene som var i fokus. Dette til tross for at det ikke ble gjort en kulturmiljøvurdering selv om begrepet kulturminnemiljø ble brukt og definert i SEFRAK-rapporten. Det er svært viktig å se på hvilke omgivelser objektene er en del av, og at en helhetlig miljøvurdering hører med i verdivurderingene. Vi har tatt med en miljøvurdering i beskrivelsen av objektene, og i vernevurderingene har vi tenkt på hvilket miljø de er en del av.

Begrepsavklaring

Under registreringen av SEFRAK- bebyggelsen i Høylandet kommune, har vi benyttet oss av ulike vernekriterier og tilstandsvurderinger. For at man best mulig skal kunne bruke denne rapporten og resultatet av registreringene, er det nødvendig med en begrepsavklaring. Det vil også bli gitt en gjennomgang av hvordan vi har vurdert vernekriteriene og tilstand i felten.

Tilstand

Vi har jobbet ut i fra kategoriene i registreringsskjemaet, og vurdert hvert enkelt objekt ut i fra dette. I skjemaet beskriver man tilstanden. I en rubrikk som heter ombygging, kan man gjøre en helhetlig eller generell vurdering. Denne kan settes på *stor-*, *middels-*, *liten endring*, *uendret*, *ukjent* eller *ikke vurdert*. Hver av disse kan romme et stort spenn i hvordan man vurderer en liten eller stor endring. Avhengig av om man anser utskifting av materialer og eventuelle ombygninger på bygningskroppen som stor eller liten.

Fysisk tilstand – Her har vi sett på skadeomfanget på bygningene. Hvor store skadene er og hvor de sitter på bygningskroppen. Skader som relaterer seg til tak og grunnmur er for eksempel mer kritisk enn slitt bordkledning.

Verneverdi

At noe er verneverdig innebærer at bygningen eller bygningsmiljøet er viktig i en kulturhistorisk sammenheng. Når noe er verneverdig betyr det at vi mener det bør tas vare på for ettertiden. Årsaken kan være at bygningen innehar kunnskapsverdi, opplevelsesverdi og/eller bruksverdi. Under registreringen har vi gjennomført en verne vurdering av SEFRAK-bygningene. Denne verne vurderingen har blitt gjennomført ved hjelp av et sett vernekriterier. Vernekriteriene SEFRAK-skjemaet opererer med er underkategorier i Riksantikvarens verdisetting. Nedenfor kommer det en gjennomgang og en forklaring på de ulike vernekriteriene og hva de innebærer.

Vernekriterier

Vernekriterier er rådende faglige kriterier for verneverdi satt i sammenheng med politiske og faglige prioriteringer, føringer og satsningsområder. Egenskapene som kulturminner tillegges, danner grunnlaget for vernekriteriene. Et kulturminne blir verdiladet når det anerkjennes av betrakteren som et kulturminne. Gjennom vår anerkjennelse av kulturminnene, tillegger vi dem ulike verdier som har positive og/eller negative ladede kvaliteter. For lettere å kunne skille og legitimere disse verdikvalitetene har det blitt laget verdisystemer med vernekriterier. Disse tar for seg de ulike kvalitetene et kulturminne kan ha.

De ulike vernekriteriene ble med utgangspunkt i det digitale skjemaet i BraFelt-programmet, gradert fra *Svært høyt* til *Lav*. I de tilfellene hvor vi mente at vernekriteriene vi vurderte ikke hadde noe relevans for bygget satte vi den som *Ikke vurdert*.

De vernekriteriene vi forholdt oss til under registreringen var følgende:

Alder - Alder har tradisjonelt vært et av de sterkeste vernekriteriene i kulturminnevernet. Det er fremdeles i dag et av de viktigste kriteriene i en verdivurdering. Jo eldre ting er, dess mer verdifullt kan det regnes å være. Under registreringen har vi gradert aldersverdien etter hvert 100 år. Det vil si at bygninger satt opp på 1900-tallet har lav aldersverdi, bygninger satt opp på 1800-tallet har middels og bygninger satt opp på 1700-

tallet har fått høy aldersverdi. Med tanke på at det er svært få bygninger oppført før 1700 på Høylandet, erfarte vi under arbeidet at et 50 års-perspektiv kunne ha vært mer passende.

Autentisitet - Viser til objektets ekthet og opprinnelighet. Autentisitet må alltid settes opp mot noe, og som oftest er det snakk om materialets opprinnelighet - *materiell autentisitet*. Den materielle autentisiteten baserer seg på materialene som ble brukt da bygningen ble oppført. Utskiftninger av materialer etter den tid, kan svekke dets autentisitet. Til tross for at materialene er skiftet ut, kan bygningen likevel oppleves autentisk. Det får vi til ved at bygningene settes i stand med tradisjonelt materialvalg og metoder. Dette kalles *prosessuell autentisitet*. Bygninger som i stor grad er opprinnelige er en god kilde til kunnskap om bl.a. eldre håndverksteknikker og materialhistorie.

Representativitet - forutsetter at bygningen er karakteristisk eller typisk for en større gruppe. For å være representativ må bygningen fremstå som et godt eksempel på en bestemt byggeskikk, stil, funksjon/bruk, sosiale grupper eller et tidsrom og lignende enten lokalt, regionalt eller nasjonalt. Her har vi sett på om bygningens utforming fremstår som typisk for den tradisjonelle byggeskikken, stilen og bruken av bygningen både innad i kommunen og på regionalt og nasjonalt plan.

Sjeldenhet - forutsetter at bygningen er atypisk for en større gruppe med bygninger, eller er én av få gjenværende bygninger av en type. Dette vil si at kulturminnet er sjeldent i området. Når det er få igjen av en type som har vært vanlig, er det et svært sterkt vernekriterium. På dette kriteriet har vi vektlagt det lokale planet. Dermed har objektet fått en høyere vurdering, jo sjeldnere det er innad i kommunen.

Arkitektonisk/Kunstnerisk - Dette kriteriet går på den estetiske opplevelsen av bygget. Det tar også for seg objektets arkitektoniske utforming og betydning. Vi har som oftest valgt å ikke vurdere dette vernekriteriet.

Identitet/symbol - Bygninger med identitet- og symbolverdi har en spesiell betydning og symboliserer noe utover seg selv for flere mennesker innenfor et spesielt område. Et bygg

kan gjerne være et symbol på en hendelse i fortida. Det kan være med på å skape tilhørighet til lokalsamfunnet. Identitet- og symbolverdien kan samtidig som det har en kollektiv betydning - nasjonal, regional og lokal, - ha en sterk personlig betydning. Særlig når det ligger nært opp mot personlige erfaringer som skaper tilhørighet til ens egen familie og oppvekst. Bygget kan ha stor betydning for det private, men svært liten betydning for den kollektive oppfattelsen. Når vi har vurdert dette kriteriet har vi derfor sett på byggets betydning for den lokale identiteten.

Historisk/Pedagogisk - Dette baseres på bygningens egnethet til å formidle en historie. For eksempel er bygningens egnethet i formidling av den tekniske eller industrielle utviklingen, økonomiske forhold og tilgang til ulike materialer, viktig. Ved en slik vurdering har vi vektlagt byggets evne til å formidle dets opprinnelige bruksfunksjon og utforming. Vet vi at en bygning opprinnelig var ei trønderlån og den er svært vanskelig å gjenkjenne, har den skåret lavt på dette verdikriteriet. Vurderingen vi har gjort på dette punktet har også vært nært knyttet opp mot neste kriterie, miljø- og strøksverdi.

Miljøverdi/Strøksverdi - Her har vi sett på bygningen i sin helhet og hvordan den spiller sammen med omgivelsene. Hvordan bygget forteller sin historie og bruksfunksjon med utgangspunkt i plassering i terreng og hvordan det forholder seg til øvrige bygninger. Byggets opprinnelige plassering, endringer i omgivelsene og dets egnethet til å fortelle en historie med utgangspunkt i konteksten, har fått en særlig vektlegging.

Verneverdi - Verneverdien ser på den samlede summen av alle vernekriteriene. Her er det da noen kriterier som veier tyngre enn andre. Vektlegging av vernekriterier i denne gjennomgangen har vært lagt på alder, autentisitet, historisk/pedagogisk og miljø-/strøksverdi.

Kort om Høylandet

Næring og bosetting

Landskapet er preget av lengre tids jordbruk og bebyggelse. Når det gjelder plasseringen av gårdene ser man at de eldste gårdene ligger på naturlige høyder i terrenget, med fritt utsyn over bygda. Mindre enheter ble skilt ut fra hovedgården, og samme gård kan ha

flere bruk. Gårdsbrukene er ofte mer omfattende og inneholder en større bygningsmasse og arealbruk enn det som først synes. Til hver gård hører det gjerne med en eller flere husmannsplasser og setrer, samt skogsareal.

Husmannsplasser finnes det mange av på Høylandet, og mesteparten av disse ble bygd på 1800-tallet. Flere gårder hadde gjerne flere husmannsplasser. Da husmannsvesenet ble opphevet, fikk husmennene borett og kunne kjøpe husene og eiendommen. I løpet av 1900-tallet ble disse vanlige bolighus. Plassene kunne også bli tilbakeført til bruket de var skilt ut i fra. I motsetning til andre steder i landet var husmannsplassene større på Høylandet, og plasseringen ofte noe bedre, samt at husmennene hadde bedre vilkår. Dette ser man på størrelsen på husene og at det er flere bruksbygg på plassene. Beliggenheten av husmannsplassene varierer, noen ligger i lavlandet mens andre ligger opp i høyden.

Seterdrift var en viktig ressurs i gårdsbruket, og flere av de gamle gårdene hadde setring. I dag er det ikke mange igjen. De fleste er gjengrodd og blitt borte. Dette skyldes endring av landbruket og nytteverdien av setringen, samt endringer i kulturen utover 1900-tallet. Den eneste seteren som er intakt i dag er Råumseteren, med seterhus, fjøs og masstu. I tillegg finnes det rester etter en løe og et kjøllhus. Denne seteren brukes flittig som avkoblingssted. Dette er en av årsakene til at den er såpass intakt, i motsetning til mange andre. Man ser på forrige registrering at mange seterbygninger allerede da var i svært dårlig stand, og flere var nesten ruiner.

Det er ikke mange hus som er bygd før 1800 på Høylandet. Det kan være mange årsaker til dette. Flere hus har blitt revet, brent eller råtnet bort, men det er også mange hus om har blitt flyttet. Etter krigen var det stor bolignød nordover til Nordland og i Namsos, og flere hus ble flyttet fra Høylandet. Den gjennomgående bygningstypen på Høylandet er trønderlåna, eller namdalslåna som den også kalles. Man kan også se at det er noen hus fra rundt 1900, bygd i sveitserstil eller som har sveitserstildetaljer. Kongsmoen bærer preg av stor byggevirksomhet mellom 1930 og 1950-tallet på grunn av utskipingen av malm fra Skorovas Gruver.

Gjennomgang av SEFRAK – ny og gammel registrering

Enkeltobjekter og miljø

Vurderingene vi har gjort for hver bygning har vært preget av fokus på enkeltobjekter, og i liten grad miljøet bygningene inngår i. Selv om en krets har mange bygninger med lav verneverdi, betyr ikke dette at ingen av bygningene er verdifulle. Da vi vurderte bygningene satte vi selve bygningen i fokus. Derfor viser ikke vurderingene pr. bygning hensyn til antall SEFRAK-bygg i kretsen. Kongsmoen viser tydelig dette. Siden forrige registrering har Kongsmoen lidd et stort tap av registrert SEFRAK-bebyggelse. Dette kommer ikke frem i verdivurderingene på hvert enkelt bygg, da mange av disse har gjennomgått endringer som i seg selv gjør at de taper verneverdi. Ser man på Kongsmokretsen, vil derimot verneverdien på disse bygningene øke da det er få gjenværende representanter av eldre bebyggelse på Kongsmoen.

Geografisk fordeling

Fordelingen av kulturminnene på Høylandet er geografisk jevnt. Det er kun Skarland-kretsen som skiller seg ut med flest registrerte objekter.

Da SEFRAK-registreringen i Høylandet kommune ble gjennomført i 1980, skilte ikke kommunen seg ut i forhold til de andre kommunene i området. Derfor var det ingen grunn til å hevde at bygningskulturen er bedre bevart på Høylandet enn andre steder. Situasjonen i dag er mer uklar. Forklaringen ligger i at vi på nåværende tidspunkt ikke har alle resultatene fra de andre kommunenes kontrollregistreringer.

Kretsfordelingen i 1980:

- Krets 1. Vassbotn 10 objekter
- Krets 2. Grongstad 29 objekter
- Krets 3. Tyldum 19 objekter
- Krets 4. Skarland 47 objekter
- Krets 5. Okstad 21 objekter
- Krets 6. Flått 16 objekter
- Krets 7. Øie 21 objekter
- Krets 8. Kongsmoen 19 objekter

Endringer i bygningsmasse og utforming

I forhold til tidligere registrering har vi sett på modernisering, utskiftninger, påbygging og bruksendringer av bygningene. Det har vi også gjort i forhold til første oppføring av husene. Vi har forsøkt å lese historien og utviklingen til byggene med tanke på modernisering, utskiftninger, påbygging og bruksendring. Dette for bedre å kunne gjøre en helhetlig verne vurdering.

Et eksempel kan være ei trønderlån. Mye av inntrykket og karakteren til denne er basert på 2-ramsvinduer med seks eller åtte ruter og lånas lange volum. Endres den karakteristiske, avlange bygningsmassen til låna, eller vinduenes plassering, kan huset raskt forandre seg til det ugjenkjennelige.

Krets 4. 87/10. Dette er ei trønderlån som har blitt ombygd til det nesten ugjenkjennelige.

Stabburet er derimot mer stabilt enn våningshuset. Likevel har vi også sett noen endringer på disse. Endringene har for det meste bestått av åpning av svalgang og ulik materialbruk på stabbene. Disse har likevel ikke påvirket stabburets byggeskikk. Derimot har vi sett at det enkelte steder har blitt fjernet stabber og stabburet har blitt satt på bakken. Dette endrer inntrykket av stabburet, da stabbene er et viktig karaktertrekk.

Krets 3. Børstad, 99/2. Et dobbeltstabbur som er satt på grunnmur på bakken.

Plan- og bygningsloven §31-1,2 og 31-6, kan brukes for å holde øye med endringer som skjer på bygninger av historisk og kulturhistorisk verdi. Lovbestemmelsene fastslår at kommunen har et ansvar for å se til at bygningens historiske-, arkitektoniske- og kulturelle verdi blir ivaretatt ved endringer på byggverket. Kommunen skal også sørge for at bruksendringer og andre endringer følger bygningens tradisjon. Viser det seg at en bygning har gjennomgått en endring uten kommunens samtykke, eller uten at bygningens tradisjon blir fulgt, kan kommunen kreve tiltaket reversert.

Nye kategorier

I SEFRAK-registreringen ble det ikke skilt mellom ulike typer våningshus. Vi delte våningshusene inn i flere kategorier for å få en bedre oversikt over bygningstypene. Dette resulterte i at *våningshus* ble skilt ut i to kategorier, *trønderlån* og *annen*. Den siste kategorien inkluderer våningshusene på tidligere husmannsplasser og nyere hus. Av *andre tunbygninger* ble sommerstue en del av denne kategorien. Dette fordi den er med på å definere tunet og fordi den ikke brukes som helårsbolig. En ny kategori når det gjelder driftsbygninger er *sommerfjøs*, som ikke var registrert tidligere. Når det gjelder tun ble vi fra historielagets side gjort oppmerksomme på at firkanttunene begynner å forsvinne. Derfor ble dette til en egen kategori.

Fordeling på hustyper

Registreringene som ble gjort i 1980 viser at våningshusene er den dominerende gruppen, med halvparten av registreringene. Stabburene er den nest største bygningsgruppen. Forklaringen ligger trolig i etterkrigsårenes rasjonalisering og omlegging av

primærnæringene. Mange bygg på bruket ble da uhensiktsmessige, overflødige eller ubrukelige. Dette førte til rivning, ombygging og forfall. Våningshusene var den enkleste bygningstypen å tilpasse et endret og modernisert levesett, og derfor den best bevarte bygningstypen. Stabburene er også godt bevart. Disse er lite endret etter at de gikk ut av sin opprinnelige bruk. Stabburene er derfor ekstra viktige, når de sammen med våningshusene danner et svært viktig kildegrunnlag for 1700- og 1800- tallets bygningsteknologi.

Våningshuset utvikling

Treromsstua er, på lik linje med andre bygder i Norge, utgangspunktet for Namdalsslåna. Låna ble utvidet fra treromsstue til flerfamiliehus på flere måter. Treromsstua er ofte kjernen i det trønderske våningshuset. Trønderlåna med sitt karakteristiske trekk – det lange toetasjes våningshuset – er Trøndelags viktigste bidrag til den norske byggeskikken. Dets karakteristiske utforming og plassering i landskapet gjør dem til viktige tradisjonsbærere. Både som dokumentasjon på bygningskulturen og som viktige elementer i det trønderske kulturlandskapet.

Den tradisjonelle lafteteknikken ble gradvis avløst av bindingsverksteknikken på slutten av 1800-tallet. Dette førte til «byggestilens» introduksjon på bygdene. Husene ble påvirket av nasjonale og internasjonale byggestiler. Ofte var det de offentlige bygningene som var først ute med denne nye orienteringen på bygdene.

Sveitserstilen fikk begrenset innflytelse på Høylandet. Sveitserstilen merkes best ved at gårdsbebyggelsen – særlig våningshusene – fikk dekorerte vindskier, vindusinnramminger, verandaer m.m. Selv om våningshusene utover 1900-tallet ble bygget etter moderne prinsipper, holdt de den tradisjonelle romdelingen og utseende. Sveitserhusene fikk derfor bare i lite grad innpass som våningshus på gårdsbrukene.

Våningshus fra dagens registrering (2013)

Eldre bygningsdeler eller tradisjonelt vedlikehold er ofte avgjørende for i hvilken grad et hus blir vurdert til å ha høy eller lav verneverdi. Disse verdiene vil ofte være vanskelig å avgjøre. Våningshus blir gjerne ombygget og modernisert, og originale materialer og karaktertrekk vil forsvinne.

Ei lån med påbygning som følger den tradisjonelle bygningsformen vil bli vurdert annerledes enn ei trønderlån med påbygginger hvor disse ikke følger tradisjonen. Dette gjelder særlig når endringene gjør at man lurer på om det er ei trønderlån. Mange av trønderlånene har blitt ombygd, og fått påbygg på langsiden. Et eksempel på ei lån som har fått påbygg som følger bygningskroppen, er Okstad 100/7. Huset fikk glassveranda i sveitserstil rundt 1900. I nyere tid fikk den et nytt påbygg med veranda og inngangsdør, på motsatt kortende. Låna skiller seg ut fra mange av de andre lånene på Høylandet, ved at den ikke har noe utbygg på langsiden.

Krets 5. Okstad, 100/7

Det er gårder på Høylandet som har fått støtte og råd fra fylkeskommunen om utskifting av vinduer. Disse utskiftingene samsvarer bedre med originale trekk eller en spesiell stilart som huset har fått. Skarland 85/1 fikk vinduene tilpasset original stil i 1979.

Krets 4 Skarland 85/3. Huset regnes som et av Høylandets viktigste kulturminner fra nyere tid. Bygningen fikk sveitserstilutforming rundt 1900, med veranda. Verandaen ble bygget for de engelske laksefiskere og jegere som kom til Høylandet på 1800-tallet.

Stabbur

I Namdalen er stabburet nesten uten unntak panelt. Bindingsverkteknikken ble stadig mer brukt i stabburene, og utover 1900-tallet falt laftekassene bort. Stabburet ble da oppført med den tradisjonelle formen i bindingsverk.

Stabburets betydning gjorde at den hadde en svært viktig plass i gårdssamfunnet og tunoppbyggingen. Den ble derfor beholdt i tunet lenge etter at dens opprinnelige funksjon, som lagringssted for mat og klær, var redusert eller borte. Bygging av stabbur på namdalsgårdene forekom ennå i 1930-årene. Dette kan forklare hvorfor noen stabbur i registreringene er fra 1920-tallet. Dette har mye å gjøre med at statusen til stabburene, og at kravet til bruk ikke har vært like store som med andre bygninger. Funksjonen til stabburene forsvant, men i motsetning til andre gårdsbygg med spesialfunksjoner, ble stabburene tatt vare på.

I Namdalen har stabburet stått på siden av tunet, mellom våningshus og driftsbygning. Ofte har hver husholdning hatt sitt eget bur. Derfor var det vanlig med to bur på større gårder, og på noen av disse ble burene slått sammen til ett, med to innganger og to rom. På Høylandet forekommer det også at burene har blitt satt sammen med inngangene mot hverandre – i stedet for side om side – hvor de da deler tak, vegger og inngang.

Stabbur fra dagens registrering (2013)

Det finnes flere stabbur som er innredet som overnattingssted og lagring av eldre gjenstander brukt i forbindelse med driften av gården. Stabbur som har gått tapt og blitt erstattet med nye, har gjerne fått samme form som den gamle. Stabbene er tradisjonelt av tre. Etterhvert har disse blitt erstattet med stabber av betong eller sten. Disse er da ofte utført i samme form som de gamle.

Skogstad, 78/12.

Skogen/Rosendal, 79/1.

Mørkved, 89/1

Det finnes stabbur som er av den eldre typen, bygget fram til 1920-tallet. Et eksempel på det er gården Lilleenget vestre, 98/19, der stabburet er fra 1925. Dette ble i følge dagens eier bygget helt nytt, og erstattet ingen tidligere stabbur på gården.

Driftsbygninger

Fra gammelt av hadde hver funksjon et eget laftet bygg. Dermed kunne det være 15 – 20 bygg på ett bruk. Etter påvirkning fra landbruksvitenskapelige hold, begynte man tidlig på 1800-tallet å kombinere de forskjellige funksjonene under ett og samme tak. I starten ble alt organisert på ett plan, men etterhvert ble høyrommet lagt opp i andre etasje. Fjøsset måtte da gjøres sterkere og ble oppført i laft eller stein, mens høyloftet skulle være lettere og ble oppført i bindingsverk. Disse kombinerte driftsbygningene er fremdeles de vanligste på Høylandet. Ofte er de integrert i et større og moderne anlegg.

Krets 3. Tyldum,
98/1. Bygd 1898.

De store driftsbygningene med murt fjøs og stall fra før mellomkrigstiden finner man bare på de større gårdene. På husmannsplassene og nybrottene fortsatte den eldre og billigere laftebygningen. Derfor gikk disse brukene direkte fra laft og over til betong.

Driftsbygninger fra dagens registrering (2013)

Mange av driftsbygningene bærer preg av at de har blitt tilpasset dagens bruk og restriksjoner fra mattilsynet. Dette har ført til en rekke moderniserte påbygg. Dette fordi det er vanskelig å innlemme de moderne kravene i den gamle bygningskroppen. Noen steder har konsekvensen vært at bruken av det gamle driftsbygget har opphørt.

Andre tunbygg – Masstu

Med grunnlag i brannfaren lå bygninger som var spesielt bygd for å huse et ildsted, utenfor tunet. Nesten alle gårdene på Høylandet har hatt bakerhus. Noen steder har bakerhus, masstu og smie vært i samme bygg og brukt samme ildsted. Det har også vært bygd egne bakerhus for baking av Namdalslems. Disse husene har et hull i taket fremfor pipe.

De eldste bakerhusene ble laftet, men alt før 1900-tallet begynte man å oppføre disse i bindingsverk. Bygningene er små og skiller seg ikke ut gjennom konstruktive detaljer eller ved utforming.

Masstu fra dagens registreringer (2013)

I dag er det svært få igjen av de eldre masstuene. Dette gjelder spesielt de med kombinert smie og bakerhus-funksjon. Derfor har vi under denne registreringen tatt med en nyregistrering på Hammer, 88/4. Dette til tross for at masstuen er fra 1930-årene, samt under en total renovering hvor deler av den opprinnelige bindingsverkskonstruksjonen er skiftet ut. Autentisiteten er derfor lav. Både bakerovnen og smia i dette bygget er originale fra 1930.

Krets 3. Hammer, 88/4. Masstu med bakerhus og smie.

Bygg utenfor tunet – Jordkjeller

Tradisjonelt hadde trønderlånene svært små kjellere, under bare en liten del av våningshuset. Det var derfor nødvendig med en jordkjeller. Jordkjelleren ble enten gravd ut i en skråning eller gravd ned på et plant sted. Over hadde den et tak som var tekket med torv, never eller flis.

Jordkjellere fra dagens registrering (2013)

Jordkjellerne er også en bygningstype som holder på å gå tapt på Høylandet. Av de to registrerte jordkjellerne fra registreringen som ble gjort i 1980, er det nå bare én gjenværende, på Skarland, 85/1. Denne jordkjelleren er hvelvet, og bygd ut i en skråning med torvtekket tak over. I tillegg til den hvelvede jordkjelleren på Skarland, er det en hvelvet jordkjeller på Kjøglum, 86/2. Jordkjelleren på Kjøglum representerer den andre typen jordkjeller. Den er gravd ned på et plant sted. I stedet for et tekket tak over kjelleren, står det i dag et bakerhus. Vi kjenner ikke alderen på jordkjelleren og bakerhuset, men det er antagelig fra første del av 1900-tallet.

Jordkjeller under bakerhus på Kjøglum 86/2.

Setre

Høylandet hadde på 1800-tallet et omfattende og velutviklet seterbruk. Det kunne være flere setre til hvert gårdsbruk, eller flere gårder kunne dele samme seter. Bebyggelsen varierte noe, men fjøs, seterstue og løe gikk igjen på alle setrene. Enkelte setre hadde også masstu, til lagring eller tilbereding av mat. Om topografien og beiteforholdene tilsa det, kunne det være flere løer tilknyttet seteren. Allerede i 1980 var det svært få seterlegg igjen. En del var i så dårlig forfatning at de hadde mistet sin verdi som kulturhistorisk kildemateriale. Andre var ombygd til fritidsbruk. Mange av setervollene var allerede da gjengrodd eller tilplantet med skog.

Seterdriften begynte å gå ut av bruk fra slutten av 1800-tallet, men enkelte ble brukt til sitt opprinnelige formål helt frem til 2. verdenskrig.

Setre fra dagens registrering (2013)

Av setrene er det svært få igjen, og det fins kun ett seterlegg som er intakt, Råumsetetra på bruk nr. 84/3. Der er seterhus, fjøs og masstu intakt, mens løe er ruin. I tillegg ser en fortsatt dammen som ble brukt som kjøllhus, men der er selve bygningen over dammen borte. Seterhuset er intakt med inndeling i stue, grue og arbeidsrom.

På Skarlandssetra ble seterhuset delt mellom Skarlandsgårdene 85/1 og 85/2. Dette er også intakt, satt i stand som et SMIL-middelprosjekt - med en noe endret bruksform. Endring av bruksform til hytter har vært redningen for de gjenværende setrene på Høylandet.

Krets 4. Skarlandsetra 85/2. Seteren er bygd opp slik at den var delt mellom de to Skarlandsgårdene. Flere av bygningene er tapt, men seterhuset står. Dette er bygd slik at hvert bruksnummer hadde sin halvdel av samme bygget. Merket på veggen viser eiendomsskillet.

Verdiene seterhuset har fått er middels aldersverdi, middels autentisitetetsverdi, høy representativitetsverdi, høy sjeldenhetsverdi, høy identitets/symbolverdi, høy historisk/pedagogisk verdi og høy miljø/strøksverdi. Samlet verdi er høy.

Krets 4. Råumsetran 84/3. Denne seteren er svært intakt, med seterhus, fjøs og masstu, samt vanndam som ble brukt som kjøll. Fjøset og masstua er nå i dårlig stand, og løa er i ferd med å gå tapt, men har likevel svært høy historisk verdi. Dette er den eneste intakte seteren i kommunen, og er således svært sjelden.

Kontrollregistrering av SEFRAK i Høylandet kommune

Den tidligere rapporten *Nyere tids kulturminner i Høylandet kommune*, ga oss under kontrollregistreringen noen utfordringer i forhold til kategoriseringen av objekttypene. Her kom vi over særlig to eksempler hvor man ikke hadde vært konsekvent på brukskategoriseringen. Det vekslet mellom opprinnelig og sist registrerte bruk, om hva som skulle være styrende for kategoriseringen. Blant annet hadde et objekt på Almåsberget (Berg i registreringen) blitt registrert som et våningshus. Dette var dets opprinnelig funksjon. I senere tid ble det endret og brukt som bakerhus. På Flaas var det blitt registrert en Fiskestue, som eneste av sitt slag. Det viste seg at Fiskestua opprinnelig hadde vært et stabbur som hadde blitt flyttet og fått en endret bruk i senere tid.

Under registreringen har vi også sett at begrepet *Våningshus* er for generaliserende og inkluderer flere bygningstyper. Dette kan føre til at bygningstyper som det er få av kan bli

oversett, da de er lagt i samme kategori med en sterkt representert bygningstype. Her forsvinner for eksempel husmannsboligene og de nyere hustypene under kategorien *Våningshus*, hvor Namdalslåna/trønderlåna er den dominerende. Samtidig er våningshuskategoriens størrelse med på å ufarliggjøre tapet av bygningstyper som ikke er like sterkt representert i kommunen som låna. I tillegg har vi sett at den skjematiske gjennomgangen i den foreliggende rapporten, ikke stemmer helt overens med faktiske registreringer. Det ble også under den første registreringen innlemmet objekter som allerede var tapt. Derfor vil noen av tallene den foreliggende rapporten baseres på, være noe ukorrekte.

Krets for krets med eksempler

Antall alder på bygningene pr. krets varierer. I Høylandet kommune er det svært få bygninger som er fra før 1700-tallet. Kildene er usikre, og det er mulig det finnes spor i form av enkeltstokker. Dette må i så fall undersøkes nærmere. Mesteparten av den totale bygningsmassen ser ut til å være fra 1800-tallet. Av trønderlånene er det noen få som er fra 1700-tallet og begynnelse av 1800-tallet. Mesteparten er fra midten eller slutten av 1800-tallet. Driftsbygningene er som regel fra midten av 1800-tallet. Av den eldste bygningstypen finner en gjerne stabburene, som ofte kan være eldre enn annen gårdsbebyggelse.

Den største samlingen med eldre bygninger finner en på Brembu, 87/1 og 87/2. På bruk nr. 1 er låna fra 1700- og 1800-tallet, ett stabbur er fra 1730 og ett er fra 1854.

Sommerstua er fra siste halvdel av 1700-tallet. På bruk nr.2 er våningshusets eldste del muligens fra 1600-tallet, stabburet er av uviss alder og fikk påbygd bindingsverk i 1940.

På Aavatsmark er det ett hus som skiller seg ut, og det er sommerstua på tunet. Huset var opprinnelig våningshus på bruksnummer 1. På 1930-tallet ble det ombygd og brukt i forbindelse med revefarmdrift. Dette huset er fra 1700-tallet, og bærer tydelig preg av det. Vinduene er gamle, og det samme gjelder store deler av huset.

Krets 2 Grongstad. Aavatsmark 90/1. Sommerstua på Aavatsmark ble oppført på 1700-tallet. Huset er oppført i laft, men fikk et påbygg i bindingsverk senere til bruk som vognbu. Bygningen er i følge SEFRAK-registreringene flyttet fra det gamle gårdstunet på Aavatsmark.

Verdiene bygningen har fått er høy aldersverdi, svært høy autentisitetetsverdi, høy representativitetsverdi, svært høy sjeldenhetsverdi, høy identitet/symbolverdi, høy historisk/pedagogisk verdi og høy miljø/strøksverdi. Samlet verneverdi for huset er høy.

Bygningen er et eksempel på bruksendring som hadde betydning for næringsvirksomheten på gården. Samtidig viser den næringshistorisk utvikling i landet. Bygningen er i dag i dårlig stand, og er utsatt for vannskader og setningsskader på grunn av at huset har flyttet på seg og delvis løsnet fra grunnmuren. En istandsetting kan gå utover den materielle autentisiteten, men ved at lignende materialer og teknikker blir brukt vil bygningens historiske og pedagogiske verdi bli ivaretatt.

Krets 1 Vassbotn. 93/22 Nymoan. Tidligere husmannsplass. Huset er under istandsetting. Bygningen er en av få med original takstein.

Krets 2 Grongstad. Gården Grungstad 94/1. Huset er fra 1700-tallet. Påbygd i bindingsverk og bygd om på 1900-tallet. Huset fikk vippevinduer, men disse ble skiftet ut til kopier av vinduene som var der etter råd fra fylkeskommunen. Huset har fått tilbake sveitserstildetaljer.

Verdiene huset har fått er høy aldersverdi, middels autentisitetsverdi, høy sjeldenhetsverdi, høy identitet/symbolverdi, høy miljø/strøksverdi og høy historisk/pedagogisk høy. Samlet verneverdi er høy.

Huset utgjør en del av et firkanttun. Huset er svært synlig i landskapet, der det er plassert på en høyde i terrenget med vidt utsyn, samtidig som den er svært synlig fra veiene. Den utgjør et punkt i en fortelling, et sagn, om Jøtulen. Denne kastet en pil som landet der bautaen står i dag. Bautaen er en av flere i området tilknyttet historien. Låna utgjør dermed en del av en større fortelling i området.

Krets 2. Mørkved, 89/2. Ferdig 1899. Gjenbruk av tømmer fra 1790-tallet.

På nabogården, Mørkved 89/1, ble det satt opp et steinfjøs på omtrent samme tid.

Krets 3. Børstad, 99/1. Gården ble utskilt fra nabogården 99/2. Bygget er satt i stand og et anneks på bakre langvegg er fjernet siden forrige registrering.

Kårboligen i låna blir i dag brukt til utleie.

Krets 4. Brembu, 87/4. Eldste del fra 1700-tallet, nyeste del fra 1800-tallet.

Buret har synlig tømmer på baksiden. Veggene som var synlig i tunet ble ofte kledd.

Stabbene til buret er av tre og er plassert på svillstokk og stein. Buret blir også støttet opp av lekastein.

Krets 5, Romstad gård 101/2. Våningshuset på gården er ei trønderlån med påbygg. Huset har flere originale vinduer samt bordkledning. Huset stod oppført 1788, og i 1830 ble det påbygd kårbolig. Det ble også påbygd i 1888. Rundt 1900 ble det bygd på en ark, og denne er nå forstørret slik at den rommer moderne kjøkken og bad. På denne måten har eier funnet en løsning for å kombinere moderne krav samtidig som husets karakter er ivaretatt. I den ene delen av huset ble det innredet prestebolig, som ble benyttet av presten når han hadde oppdrag i kirken ved siden av gården. Presteboligen er intakt.

Verdiene huset har fått er høy aldersverdi, høy autentisitet, høy representativitet, svært høy sjeldenshet, høy symbol/identitet, svært høy historisk/pedagogisk, og høy miljø/strøksverdi. Samlet verdi er satt til svært høy.

Krets 5. Almås 102/3 «Sofiastu/ Madam Strand-stu». Huset har fått navn etter en Sofia som bodde her en gang på 1800-tallet. Hun var enke etter en amtmann i Finnmark. Huset ble bygd til henne på statens regning da mannen døde.

Huset er laftet lita lån, og har detaljer i sveitserstil. Det er flere eldre vinduer, men mange av disse mangler glass.

Verdiene huset har fått er middels aldersverdi, høy autentisitetsverdi, høy representativitetsverdi, høy sjeldenhetsverdi, middels identitet/symbolverdi, høy historisk/pedagogisk verdi og middels miljø/strøksverdi. Samlet verdi er høy.

Krets 6 Flaas 82/2 Okerhuset. Dette huset er i stor grad originalt fra 1700-tallet, med vinduer og bordkledning. Den materielle autentisiteten er stor, og svært sjelden. Huset inngår som en del av et firkanttun på gården. En del av huset er innredet med gjenstander fra en skole like i nærheten.

Samlet verdi er svært høy.

Krets 7. Øye gård 78/1, består som et firkanttun, og er en av få. Våningshuset er et av få med helvalmet tak.

Huset er vinkelbygd, og sammen med den vinkelbygde driftsbygningen danner de tunet.

Krets 8 Kongsmoen. Aunet 103/3. Stabburet er en av få gjenværende stabbur på Kongsmoen. Svalgangen har fått hard medfart, men tømmerkassen er intakt.

Samlet funn

Vi har satt sammen en skjematisk gjennomgang av de registrerte byggene. Dette for enklere å skaffe et overblikk på dagens situasjon av SEFRAK-registrert bebyggelse i Høylandet kommune. Kretsinnstillingen i kommunen hjelper oss til å se hvilke områder kommunen bør være ekstra oppmerksomme på.

I dag er fordelingen av gjenværende SEFRAK-bebyggelse i kretsene slik:

Krets 1. Vassbotn	8
Krets 2. Grongstad	17
Krets 3. Tyldum	20
Krets 4. Skarland	49
Krets 5. Okstad	17
Krets 6. Flått	11
Krets 7. Øie	17
Krets 8. Kongsmoen	7

Denne oversikten er noe misvisende da den også inkluderer nyregistreringer. Dette ser man spesielt tydelig på Skarlandkretsen som siden forrige SEFRAK-registrering har økt med to bygninger. Nyregistreringene dreier seg for det meste om bebyggelse fra første del av 1900-tallet. De representerer bebyggelse som har vært vanlig men som nå er i fare for å gå tapt innad i kommunen. Oversikt over nyregistreringene vi har foretatt får man i tabellen under.

Nyregistreringer									
Bygningstype	Kr.1	Kr.2	Kr.3	Kr.4	Kr.5	Kr.6	Kr.7	Kr.8	Sum Type
Steinfjøs			2	3					5
Sommerfjøs			1	1		1	1		4
Jordkjeller			1						1
Eldhus (bakarhus/smie)				1					1
Hytte				1					1
Røykovn				1					1
Tilflyttet hus				1	2				3
Sum nyregistreringer	0	0	4	8	2	1	1	0	16

Tabellen viser flest nyregistreringer i krets 4 – Skarland. Tre av kretsene har ingen nyregistreringer. Dette har en sammenheng med at vi sent i registreringsarbeidet ble gjort

oppmerksomme på disse bygningstypene. Tiden i forbindelse med registreringen ga oss heller ikke anledning til å gå over alle kretsene og ta nyregistreringer på de ulike bygningstypene i tabellen. Derfor er det flere bygg av disse typene, enn som vist. Dette gjelder også kretsene hvor vi har en del nyregistreringer.

Trekker vi fra nyregistreringene fra oversikten på SEFRAK-bebyggelsen, ser oversikten slik ut:

Krets 1. Vassbotn	8 bygninger,	tapt 2
Krets 2. Grongstad	17 bygninger,	tapt 12
Krets 3. Tyldum	16 bygninger,	tapt 3
Krets 4. Skarland	41 bygninger,	tapt 6
Krets 5. Okstad	15 bygninger,	tapt 6
Krets 6. Flått	10 bygninger,	tapt 6
Krets 7. Øie	16 bygninger,	tapt 5
Krets 8. Kongsmoen	7 bygninger,	tapt 12

Denne oversikten viser at det er Kongsmoen og Grongstad som er de to kretsene med størst tap av SEFRAK-bebyggelse siden 1980. Et tap på 12 bygg i løpet av de siste 30 årene, gjør at kommunen bør være oppmerksom på disse områdene. Med tanke på gjenværende bebyggelse er Vassbotn og Kongsmoen de kretsene det er mest kritisk for, sammen med Flått. Dette til tross for at Vassbotn er den kretsen, sammen med Tyldum, med minst tap av bebyggelse siden forrige registrering.

Tabellen viser at Høylandet har et totalt tap på 52 bygninger av de 182 registrerte SEFRAK-byggene. Det tilsvarer et tap på 28,6 % av den eldre bebyggelsen. Det vil si at kommunen har hatt et årlig tap på 0,95 % i løpet av de siste 30 årene. St.meld.nr. 16 *Leve med kulturminner* fra 2004-2005, hadde som målsetting at det årlige tapet av kulturminner innen 2008 ikke skulle overstige 0,5 %. Høylandet kommune har et for stort tap i forhold til målsettingen. Etter kulturminnelovens § 25, Meldeplikt for offentlige organer, skal kommunen be om rådgivende uttalelse fra fylkeskommunen når en eier søker om å rive eller endre en bygning vesentlig. Bygningen regnes som eldre enn 1850

når konstruksjonen er så gammel. Meldes fylkeskommunen i slike tilfeller vil kommunen få råd om hvilke hus som bør bevares.

Bygningstype	Kr.1		Kr.2		Kr.3		Kr.4		Kr.5		Kr.6		Kr.7		Kr.8		Samlet Ny	Forrige reg. Gammel	Tap Differanse	
	N	G	N	G	N	G	N	G	N	G	N	G	N	G	N	G				
Våningshus	6	8	11	16	11	14	18	19	10	10	7	11	10	13	3	11	76	102	-26	
Stabbur	2	2	6	10	3	4	10	11	5	5	2	3	6	8	4	7	38	50	-12	
Driftsbygning – fjøs				1	6	1	6	2		2	1	1	1				14	7	7	
Andre tunbygninger							7	4									7	4	3	
Utmarksbygg – sæter							5	7	1	2							6	9	-3	
Jordkjeller							2	1		1							2	2	0	
Fiskerstue											1	1					1	1	0	
Offentlig merket bygg							1	1								1	1	2	-1	
Hytte				1				2	1								1	3	-2	
																	SUM	146	180	-34

Denne tabellen viser endringer av bygningsmasse innenfor de ulike bygningstypene i kretsene. De gule kolonnene viser dagens registreringer mens de mørkegrå kolonnene viser registreringen fra 1980. Også denne tabellen inkluderer nyregistreringene, som er med på å påvirke differansen i tabellen. Likevel gir tabellen et vist inntrykk av hvilken bygningstype som har hatt størst tap av bygningsmasse de siste 30 årene.

De to bygningstypene som har hatt størst tap av antall bygninger siden forrige registrering er våningshus og stabbur. Dette er nok en naturlig følge av at det er disse to bygningstypene som er og har vært sterkest representert av eldre bebyggelse i kommunen. For å skaffe en bedre oversikt over endringer av bygningsmasse innenfor de ulike bygningstypene, har vi delt opp kategoriene i mer spesifikke kategorier. Dermed kan man for eksempel skille ut antall steinfjøs fra driftsbygningene, samt skille ut trønderlånene fra våningshuskategorien.

Bygningstype	Kr.1		Kr.2		Kr.3		Kr.4		Kr.5		Kr.6		Kr.7		Kr.8		Samlet Ny	Førige reg. Gammel	Tap Differanse	
	N	G	N	G	N	G	N	G	N	G	N	G	N	G	N	G				
Våningshus	6	8	11	16	11	14	18	19	10	10	7	11	10	13	3	11	76	102	-26	
Våningshus – Trønderlån	3	4	11	16	7	8	16	17	8	8	4	8	7	10	2	6	58	77	-19	
Våningshus – annen type	3	4			4	6	2	2	2	2	3	3	3	3	1	5	18	25	-7	
Stabbur	2	2	5	10	3	4	10	11	5	5	2	3	6	8	4	7	37	50	-13	
Driftsbygning – fjøs				1	5	1	5	2		2	1	1					11	7	4	
Sommerfjøs					1		1				1		1				4		4	
Driftsbygning – Stein fjøs					3	1	3	1									6	2	4	
Andre tunbygninger							7	4									7	4	3	
Utmarksbygg – sæter							5	7	1	2							6	9	-3	
Jordkjeller							2	1		1							2	2	0	
Fiskerstue											1	1					1	1	0	
Offentlig merket bygg							1	1								1	1	2	-1	
Firkanttun			3		4		2				1		3		1		14		14	
Hytte				1				2	1								1	3	-2	
																	SUM	242	284	-42

 = Underkategori
 = Det opprinnelige skjema-inndelingen, sammenlignet registreringer

I denne tabellen kan man enklere skille ut nyregistreringene fra kontrollregistreringene.

Det har også blitt lagt inn en egen gruppe som viser hvor mange av de registrerte bygningene som inngår i et bygningsmiljø av firkanttun. Resultatet viser at det karakteristiske firkanttunet er i ferd med å gå tapt på gårdene i Høylandet.

Verne vurdering per Krets					
Krets	Svært Høy	Høy	Middels	Lav	Ikke vurd.
1. Vassbotn		1	5	2	
2. Grongstad	1	7	6	2	
3. Tyldum		2	11	4	
4. Skarland		13	20	11	
5. Okstad	1	7	9	1	
6. Flått	1	2	4	5	
7. Øie		6	6	4	
8. Kongsmoen			5	2	
Sum pr verneverdi	3	38	66	31	0

Endringer per Krets					
Krets	Stor	Middels	Liten	Uendret	Ukjent
1. Vassbotn		5		3	
2. Grongstad	1	4	2	9	
3. Tyldum	3	4	7	3	
4. Skarland	3	9	18	13	2
5. Okstad	1	3	8	4	1
6. Flått	1	3	1	7	
7. Øie	2	3	5	6	
8. Kongsmoen	2	3	1	1	
Sum per endring	13	34	42	46	3

Tabellene ovenfor – *Verne vurdering per Krets* og *Endringer per Krets* – viser en samlet sum på verdiene og endringene på bygningene innenfor hver krets, samt den samlede summen innad i kommunen. Det vises en interessant differanse mellom tabellen om endringer og verdivurderinger. Differansen har en sammenheng med at kontrollregistreringen har tatt utgangspunkt i endringer gjort siden forrige registrering. Dermed kan bygninger som har blitt registrert med *liten endring* eller *uendret*, være vurdert til *lav* verneverdi. Dette fordi de totale endringene på bygget har endret dets karakter.

Anbefalinger - Konklusjon

Registreringen viser at det er få gjenværende jordkjellere, masstuer, seterbygninger og firkanttun. Disse bør kommunen være ekstra oppmerksomme på. Steinfjøs og driftsbygninger fra før 1900 er også en kategori man bør være oppmerksom på.

Stabbur og våningshus er de to kategoriene med flest registrerte SEFRAK-bygninger. Samtidig er disse to gruppene med flest registrerte tap. Her bør kommunen være ekstra oppmerksom på kretser med få registrerte SEFRAK-bygninger. Disse er Vassbotn, Flått og Kongsmoen. Kongsmoen skiller seg ut med størst tap de siste 30 årene. Kommunen bør ved fasadeendringer på trønderlåna være ekstra oppmerksom, slik at disse følge lånas karakter.

Tilskuddsordninger

Kommunen har vært aktiv med bruk av SMIL-midler til ytre istandsetting av bebyggelse og bevaring av kulturlandskap. Dette har ført til gode resultater og positive holdninger. Kommunen bør fortsette med dette arbeidet og ha oppfølging av SMIL-prosjektene. Kulturminnefondet er også en ordning som gir tilskudd til istandsetting av eldre bebyggelse. Dette inkluderer interiør. Fylkeskommunen oppfordrer Høylandet kommune til å få eiere til å søke. Fylkeskommunen kan være behjelpelige med søknadsprosessen.

Byggesøknad

Kommunen kan i tillegg være aktiv med informasjon ut til eiere av eldre bebyggelse om søknadsplikt i forbindelse med flytting, endring eller riving av bebyggelse. Dette for å hindre at bygninger går tapt uten kommunens viten og godkjennelse. En del av eierne vi har pratet med har ikke vært klar over at slike tiltak er søknadspliktige. Det er tiltakshaver som er ansvarlig for å søke kommunen om tillatelse til inngrep, etter kap. 23 i PBL.

Rådgivning og informasjon

Gode råd om istandsetting er viktig for å kunne bevare bygningene. Det betyr at bygningsdeler blir skiftet ut med deler som har noen av de samme kvalitetene som det opprinnelig var, istedenfor å skifte det ut med noe som bryter med stilen fullstendig. Bordkledning må skiftes ut, og for å bevare mest mulig av karakteren blir bordkledningen lagt på samme måte. Vinduer kan restaureres og få isolerglass i varevindu for å få best mulig U-verdi.

Kommunen kan i samarbeid med andre kommuner og fylkeskommune satse på kursing av håndverkere til istandsetting av eldre bebyggelse. Blant annet bør steinfjøs settes i stand på tradisjonelt vis.

Planlegging

Vi ser at mange bygninger blir stående tomme og til forfall. For å hindre dette kan kommunen, gjennom langsiktig planlegging, legge til rette for bruk av disse. Her er det viktig med god kommunikasjon mellom kommune og eiere.

Kulturminneplan og reguleringsplan er to tiltak i riktig retning for bevaring av kulturminner i kommunen.

Prioriteringsliste

Etter kommunens ønske om en liste over prioriteringsområder, har vi plukket ut ulike bygningstyper, bygningsgrupper og enkeltbygg. Selv om vi velger å fremheve disse, er også utelatte bygninger viktige.

Listen under er ikke i prioritert rekkefølge:

Almås 102/8, masstu

Almås 102/3, Sofiastu

Fangehytta på Romstadsetran 101/1/2

Solås 102/2

Knutneset 94/8

Aavatsmark 90/1

Brembu 87/4, stabbur

Brembu 87/1

Brembu 87/2, våningshus

Flått 82/2, Okerhuset

Romstad 101/2

Setermiljøene

Sommerfjøs

Steinfjøs

Kildeliste

Litteratur

H. M. Fiskaa og H. Falck Myckland (red), *Norges Bebyggelse, Nordlige seksjon Herredsbindet for Nord-Trøndelag, Midtre del*, Norsk Faglitteratur, Trondheim, 1977

Ola O. og Jo Skarland, *Bygdebok for Høylandet, bind 1, Gårds- og slektshistorie*, O. Hojems trykkeri, Namsos, 1972

Ola O. og Jo Skarland, *Bygdebok for Høylandet, bind 2, Gårds- og slektshistorie*, O. Hojems trykkeri, Namsos, 1974

Ola O. og Jo Skarland, *Bygdebok for Høylandet, bind 3, generell del*, O. Hojems trykkeri, Namsos, 1984

Ola O. og Jo Skarland, *Bygdebok for Høylandet, bind 4, generell del*, O. Hojems trykkeri, Namsos, 1987

Dahle Kolbein, Grytli Eir, Nilsen Dag, *Trønderlåna- Det midtnorske våningshuset*, Det norske samlaget, Oslo 2005

Fylkeskonservatoren i Nord- Trøndelag, *Nyere tids kulturminner i Høylandet kommune*, Steinkjer 1990

Skarland Jo, *Oppmåling av gamle hus på Høylandet som er bygd før år 1900*, 1976

Foreliggende SEFRAK-registreringer, 1980

Nettkilder

Riksantikvaren, *Ordforklaringer*, tilgjengelig fra:

http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Veiledning/Ordforklaringer_bokmal/, innhentet 22.10.2013

Riksantikvaren, *Ordforklaringer*, tilgjengelig fra:

<http://www.riksantikvaren.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=117227>, innhentet 31.10.2013

Kvadraturen oslo, Verneverdier og vernekriterier, Ulf Holmene, tilgjengelig fra:

http://www.kvadraturen oslo.no/content/ressurser/artikler/art_5_verneverdi_og_vernekriterier_-_ulf_holmene%5B1%5D.pdf, innhentet 22.10.2013

Muntlige kilder

Historielaget i Høylandet kommune, ved Svein Flått, Jarle Kjølstad, og Joar Meier Viken.

Høylandet kommune, ved Eystein Fiskum og Kristin Almaas.

Nord-Trøndelag fylkeskommune, ved Hilde Arna Tokle Yri

Huseiere

Praktisk innhentet data

Kontrollregistrering av SEFRAK på stedet

